

Dziuba, Andrzej Franciszek

Spółeczne orędzie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski

Warszawskie Studia Pastoralne 7, 153-163

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

bp Andrzej F. Dziuba*

Społeczne orędzie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski

Chrześcijańska wizja życia społecznego, a w tym także politycznego nie ma nic wspólnego z relatywizmem moralnym czy walką klas lecz jest świadectwem wiary i formą powołania, w relacji do zbawczej misji całego ludu Bożego, który pielgrzymuje w konkretnym miejscu i czasie. Wskazanie na założenia katolickiej nauki społecznej, a zwłaszcza na oparty na niej system życia społeczno-politycznego, pozwala wyraźniej ukazać normy i zasady na jakich powinno opierać się życie społeczne. Nie jest to jednak propozycja wobec różnych systemów, swoista trzecia droga, ale raczej spojrzenie etyczno-moralne na dynamikę wielorakich procesów społecznych.

W powojenne dzieje Polski i Kościoła w Polsce szczególnie wpisuje się życie i działalność Sługi Bożego kard. Stefana Wyszyńskiego (1901–1981). Jako arcybiskup metropolita gnieźnieński i warszawski, a szczególnie Prymas Polski stał się on symbolem troski o kraj i wszystkich jego obywateli oraz rodaków żyjących poza granicami. Była to jednak odpowiedzialność pasterska oraz narodowa, a nie polityczna czy ideologiczna. Jego szeroka działalność przez ponad 30 lat posługi prymasowskiej wywarła niezwykle piętno na miejsce Kościoła, nie tylko w życiu religijnym, ale także w życiu społecznym i kulturalnym kraju. Niestrudzony mówca i głosiciel, a tak-

* Ks. bp prof. Andrzej Dziuba jest profesorem teologii moralnej, znawcą kultur prekolumbijskich, kapłanem konwentualnym „Ad honorem” Zakonu Maltańskiego. Jako profesor teologii prowadzi wykłady na KUL (od 1990 r.) i na UKSW (od 1997 r.). Opublikował m.in.: *Kościół katolicki w Polsce. Informator* (1995 i 1997), *Matka Boża z Guadelupe* (1995), *Orędzie moralne Jezusa Chrystusa* (1996). Od roku 2004 jest biskupem ordynariuszem diecezji łowickiej.

że więziony i prześladowany świadek, często dotykał w swym nauczaniu wielkich tematów społecznych. Czynił to nie jako ideolog, ale jako kochający ojczyznę i jej sprawy arcybiskup. Wpisywał się w wielki ciąg Prymasów Polski (np. kard. Mieczysław Ledóchowski, abp Marcin Dunin, Sługa Boży kard. August Hlond) czy arcybiskupów warszawskich (np. bł. abp Zygmunt Sz. Feliński) szczególnie oddanych sprawom Polski.

Refleksja nad przesłaniem społecznym kard. Stefana Wyszyńskiego pozwala dostrzec szerokość jego solidnych podstaw antropologiczno-teologicznych. Zawsze było to znaczone niezwykłym odwołaniem się do prawd wiary i moralności chrześcijańskiej. Tam bowiem ostatecznie osadzone są fundamenty całej chrześcijańskiej wizji życia społecznego, a więc całość nauczania społecznego Kościoła. Na nich dopiero mogą być budowane liczne szczegółowe wymiary oraz formy aktywności społecznej zwłaszcza świeckich chrześcijan, także w życiu politycznym.

1. Antropologiczno-teologiczne komponenty życia społecznego

Dla rozeznania oraz poprawnego zrozumienia wizji przesłania społecznego kard. S. Wyszyńskiego niezbędnym jest wskazanie na antropologiczno-teologiczne komponenty życia społecznego. Składają się na nie zwłaszcza prymat osoby ludzkiej, rodzina, naród – rodzina rodzin, służebność państwa oraz rodzina ludzka.

1.1. Prymat osoby ludzkiej w życiu społecznym

Chrześcijańskie rozeznanie życia społecznego jednoznacznie wskazuje, iż ostatecznie odnosi się ono do człowieka, tak w jego specyfice osobowej jak i społecznej czy wspólnotowej. Natura społeczna człowieka, jako istoty rozumnej nakazuje mu odpowiedzialne kształtowanie wielorakich form swej egzystencji. Zawsze wszystko rozpoczyna się jednak od niego samego i ostatecznie ku niemu jest ukierunkowane. Drogi zaś mogą być bardzo zróżnicowane, ale nigdy nie powinny naruszać samej antropologicznej rzeczywistości istnienia oraz spełniania się osoby.

Fundamentem jest prymat osoby ludzkiej w życiu społecznym. Dlatego właśnie człowiek zajmuje w nim wyjątkowe miejsce, który w swej godności osobowej przerasta wszelkie wspólnoty, więcej jest ich ostatecznym fundamentem, tak w wymiarze społecznym i kulturowym jak i ekonomicznym oraz politycznym. Jest on – jak uczy Sobór Watykański II – *zasadą, podmiotem i celem wszystkich urządzeń społecznych* (GS 25). Więcej, jest on kluczem dla poprawnego rozeznania życia społecznego, w bogactwie jego wielorakich form i zwłaszcza angażujących konkretne osoby przejawów.

Personalistyczna wizja wskazuje, że osoba ludzka to *homo Dei*, która jednocześnie jest mikro-światem i mikro-społecznością spełniającą się zawsze w niepowtarzalnym *kairos*. To owo *hic et nunc*, jedyne i niezbywalne dla spełnienia się jako osoba. Stąd w Bogu-Stwórcy, tym który tchnął ducha ku ożywieniu (por. Rdz 2,7) mają źródło jej nadzieje, oczekiwania i pragnienia. Należy jednocześnie pamiętać, że według pojęcia chrześcijańskiego ciało zasługuje na właściwe zainteresowanie, na prawdziwy szacunek, na mądrą i czułą opiekę, jest bowiem obdarzone wrodzoną godnością, zdolne do przyjęcia tajemniczej sakralności i przeznaczenie do ostatecznego zwycięstwa nad samą śmiercią, *chwalcie więc Boga w naszym ciele* (1 Kor 6, 20). Wychodząc z integralnej prawdy człowieka wszystkie one stają się możliwe do ostatecznego spełnienia.

1.2. Rodzina podmiotem życia społecznego

Dla Prymasa S. Wyszyńskiego rodzina jest kolejnym podmiotem życia społecznego. Jest ona podstawowym i zarazem społecznym miejscem życia i urzeczywistniania się człowieka jako osoby – źródłem, z którego bierzemy życie, pierwszą szkołą uczącą nas myśleć – pierwszą świątynią, w której uczymy się modlić. Jest ona bardzo głęboko zakorzeniona w samej naturze osoby oraz jakby dodatkowo jeszcze w fenomenie odmienności płciowej, który najpełniej wyraża się w małżeństwie, będącym pierwszym i podstawowym sposobem społecznego życia człowieka. Rodzina staje się pierwszą i niezastąpioną szkołą życia społecznego, przykładem oraz bodźcem do szerszych kontaktów społecznych w duchu szacunku, dialogu i miłości.

Zwłaszcza dlatego uważa się małżeństwo za fundament umożliwiający zaistnienie pełnej rodziny i jednocześnie podstawowy warunek jej prawidłowego funkcjonowania społecznego oraz w relacjach międzysobowych. Tylko w takiej rodzinie spełnia się pozytywne powołanie dwojga ludzi do autentycznej miłości oraz w otwartości ku nowemu życiu, a więc zwłaszcza odpowiedzialne rodzicielstwo.

1.3. Naród – rodzina rodzin

Kard. S. Wyszyński rozeznawał naród jako rodzinę rodzin nadając mu zatem specyficzny, wręcz osoby charakter. Naród należy do naturalnych i najbardziej podstawowych znamion życia społecznego. Jest to wspólnota ludzi, która odznacza się szczególnie wspólnym pochodzeniem, językiem i kulturą oraz posiada wspólną świadomość polityczną. Spośród wymienionych elementów mniejsze znaczenie mają pochodzenie i język, większe natomiast kultura i świadomość polityczna, zwłaszcza w perspektywie historycznego trwania. Zasadniczo swoją genezę czerpie z zakorzenienia w dziejach, tradycji i etosie kształtowanych przez rodzimą kulturę, która umożliwia odnalezienie tożsamości i bezpieczeństwa danej zbiorowości ludzkiej, wraz z jej wychyleniem ku przyszłości, nawet czasem mało zdefiniowanej.

1.4. Służebność państwa

Ważnym czynnikiem antropologiczno-teologicznym jest także służebność państwa. Naród jest wyjątkowym i zarazem naturalnym organizmem życia społecznego zazwyczaj twórczo wkomponowanym w podstawową polityczną organizację życia wspólnotowego, tj. państwo, które faktycznie, jako społeczność powstaje w wyniku potrzeb przyrodzonych współżycia ludzkiego i potrzeby ich zorganizowania się w pewne struktury. To organizacja całościowego społeczeństwa. To jakby zorganizowana i zewnętrzna manifestacja społecznego fenomenu człowieka oraz służebnych organów danej społeczności, która przybiera wyrazy państwa.

1.5. Wspólnota rodziny ludzkiej

Jeszcze szerszą społecznością, już światową – zdaniem kard. Stefana Wyszyńskiego – jest wspólnota rodziny ludzkiej. Zawsze wskazując na wyższe struktury życia społecznego, szersze niż naród, rodzina i państwo dotyka się w końcu międzynarodowej, między-ludzkiej problematyki, a może bardziej także swoistej mniej formalnej struktury rozumianej jako „rodzina rodzin”, jak powie Franciszek de Vittoria *republika ludzka*, która obejmuje wszystkich ludzi, z racji ich społecznej natury oraz faktycznej istoty i ostatecznego przeznaczenia do życia społecznego, które obejmuje także państwo i rodzinę. To są zatem podstawowe struktury życia społecznego jakie oferuje współczesność, choć dyskusja, która ostatecznie otwarta jest ku przyszłości. Wizja społeczności ludzkości lub społeczności ogólnoludzkiej opiera się na pewnych podstawach filozoficznych, jak: wspólna natura ludzka, wspólny cel ostateczny, a w szczególności społeczna natura ludzka.

2. Wybrane sfery społecznej aktywności chrześcijan

Rozeznanie pełni swego człowieczeństwa oraz zadań społecznych tak osobowych jak i ludzkości opiera się w Nowym Przymierzu na umieszczeniu, poprzez dzieło wcielenia, Boga-Człowieka w życiu osobistym, rodzinnym, narodowym i społecznym. Dopiero tak rozumiana wizja życia społecznego, także w wymiarze międzynarodowym, może doprowadzić do zjednoczenia wszystkich struktur społecznych, gdzie sprawiedliwość przeniknięta przebaczeniem i miłosierdziem stworzy „rodzinę ludzką” społeczności całego świata. Nauczanie społeczne Kościoła traktuje braterstwo jako zasadę społeczną, istotną dla współżycia i współdziałania ludzi. Zasada ta stanowi fundament, na którym należy budować jedność Kościoła i świata, a ponadto stanowi nośną ideę dla zbudowania społeczności ludzkości i pokoju światowego.

Na takiej podstawie, ukazującej te pięć antropologiczno-teologicznych podstaw życia społecznego w wizji kard. S. Wyszyńskiego można wskazać na wybrane sfery społecznej aktywności chrześcijańskiej. Widać zatem, że podstawowe rozeznanie rzeczywistości życia społecznego nie może pozostać tylko teoretycznym i usystematy-

zowanym wynikiem prowadzonych prac badawczych. Winno ono mieć swe wyraźne odniesienie i praktyczne aplikacje w realiach bogactwa codziennego życia. Te zaś przybierają konkretne wyzwania i przejawy. Aktywność społeczna niesie bowiem w sobie niezwykle bogactwo, tak zobowiązań jak i wyzwań czy oczekiwanych owoców.

2.1. Odnowa moralna jako zobowiązanie religijno-społeczne

W bogactwie aktywności społecznej u jej podstaw staje odnowa moralna jako zobowiązanie religijno-społeczne. Zagrożenia życia społecznego tak geopolitycznego jak i ideologicznego, a także wynikające z indywidualnych słabości ludzkich wymagają nie tylko działań osobowych ale także ze strony wszystkich struktur społecznych. Idzie tu zawsze o konkretną przemianę etyczno-moralną, a nie tylko o zewnętrzne i w pewnym sensie spektakularne przewyciężanie określonych wad, które mogłyby dać podstawy do odrodzenia narodu. Prawda ta dotyka ostatecznie wnętrza każdej indywidualnej osoby.

2.2. Patriotyzm znakiem aktywności społecznej

Zaangażowanie patriotyzm – zdaniem Prymasa Wyszyńskiego – jest czytelnym znakiem aktywności społecznej. Co więcej, zaangażowanie chrześcijan w życie społeczno-polityczne własnego kraju, zwłaszcza wskazywane liczne pochodzenia tej prawdy są integralnie związane ze szczerym patriotyzmem. Te dwa wyrazy jakby wymagają siebie wzajemnie, angażują całego człowieka w bogactwie odniesień i postaw. Twórcze odniesienia do ojczyzny tkwią w samej ludzkiej naturze, wpisane są jakby w człowieka i jednocześnie zawierają w sobie zaangażowanie całej osobowości wobec tej prawdy społecznej. Więcej, kard. S. Wyszyński uważa, że ojczyzna jest tajemnicą, którą możemy określić jako prawo natury, najbardziej podstawowe i najświętsze ze wszystkich praw. Patriotyzm rozeznaje zatem, „dużę” narodu, i faktycznie jest on znaczony troską o nią, a tym samym jest fundamentem narodowej tożsamości i suwerenności, zwłaszcza wobec innych społeczności.

2.3. Troska o dobro wspólne jako kryterium działalności społecznej

Dla kard. S. Wyszyńskiego troska o dobro wspólne winna być także widziana jako jedno z ważnych kryteriów działalności społecznej. Przecież ostatecznie autentyczne społeczne zaangażowanie chrześcijan ma miejsce w tworzeniu i rozwijaniu dobra wspólnego, które oznacza dobro obywateli, dobro każdego człowieka w ojczyźnie, w narodzie i państwie. To stworzenie maksymalnych szans rozwoju jednostkom ludzkim przynależącym do różnych społeczności oraz wspólnot. Z drugiej strony jednostki, rodziny i zrzeczenia, które składają się na wspólnotę obywatelską, mają świadomość własnej niewystarczalności dla urządzenia prawdziwie ludzkiego życia i uświadamiając sobie konieczność szerszej wspólnoty, w której wszyscy współpracowaliby codziennie dla coraz lepszego rozwoju dobra wspólnego.

2.4. Miłość miłosierna i sprawiedliwość społeczna

W aktywności społecznej chrześcijan szczególne miejsce zajmuje miłość miłosierna i sprawiedliwość społeczna. Tylko w chrześcijaństwie mogą one się twórczo spotkać i być wzajemnie dla siebie życiodajne. Bowiem podstawowym i zarazem najbardziej godnym wyrazem życia człowieka jest miłość, która pochodzi od Boga. Z tego pokrewieństwa ze Stwórcą człowiek wynosi z istoty Boga wielkie właściwości i potrzeby: pragnie prawdy i mądrości Bożej; pragnie miłości z istoty Boga, który jest Miłością; pragnie sprawiedliwości i pokoju. Te moce nieustannie dochodzą do głosu w życiu ludzkim. Są one najbardziej ożywiającymi człowieka i nadającymi relacyjne przejawy jego godności.

Chodzi zatem o zapanowanie cywilizacji miłości czy kultury miłości i życia, która oznacza „świat bardziej ludzki”, świat oparty na wartościach, w pierwszym rzędzie na miłości, ale także – na sprawiedliwości, prawdzie, wolności i solidarności. Cywilizacja miłości to cywilizacja oparta na właściwej hierarchii wartości, na prymacie etyki przed techniką, człowieka przed rzeczą, wartości duchowych przed materialnymi, miłosierdzia przed sprawiedliwością, „być” przed „mieć”. To ostatecznie cywilizacja osoby i osób.

2.5. Prawda w służbie wolności

Kard. S. Wyszyński bardzo mocno akcentuje postugę prawdy ukierunkowanej w służbie wolności. Praktycznie bowiem najbardziej autentyczne zaangażowanie chrześcijan w życie społeczno-polityczne, zwłaszcza w sprawiedliwość i miłość społeczna wymaga zawsze dopełnienia w prawdzie i wolności. Takie jest chrześcijaństwo, które ma ostatecznie, w Chrystusie i przez Niego, prowadzić do prawdy, która wyzwala i faktycznie czyni wszystkich ludzi wolnymi (por. J 8, 32; Łk 1, 68). Wolność w wymiarze międzyludzkiem prowadzić winna każdą osobę do solidarności i sprawiedliwości wzajemnej odniesionych ku dobru wspólnemu różnych wspólnot. Życie społeczno-polityczne oczekuje, aby człowiek nie tylko umiał miłować, ale był w prawdzie. Aby prawdę głosił, aby miał odwagę prawdę powiedzieć, aby się prawdą kierował i prawdą żył. Poprzez prawdę człowiek osiąga swoje człowieczeństwo i ugruntowuje swoją godność.

2.6. Pokój jako owoc osobowego porządku społecznego

Pokój, zdaniem kard. S. Wyszyńskiego, jawi się zwłaszcza jako owoc osobowego porządku społecznego. Pokój jest przecież oczekiwany i przystającym do natury osoby ludzkiej środowiskiem życia i rozwoju człowieka. Jednocześnie społeczno-polityczny obraz świata współczesnego, wielość konfliktów czy wręcz dramatów, pozwalają – z autentyczną nadzieją – na opinie, że pokój jest najbardziej aktualną potrzebą współczesnego świata. Pojęcie to zawiera niezwykle bogatą i zarazem różnorodną treść, którą można skoncentrować wokół takich wartości, jak: życie, zdrowie, zgoda, dobrobyt, pomyślność, szczęście duchowe i zarazem materialne, jednostkowe i społeczne. Jeszcze wyraźniej ujawnia się to, gdy widzi się jego przeciwstawienie, tj. wojnę oraz to wszystko, co szkodzi dobru jednostki i stosunkom międzyludzkiem, i to na różnych płaszczyznach.

2.7. Personalistyczny charakter działalności społeczno-ekonomicznej

Personalistyczny charakter działalności społeczno-ekonomicznej był często wskazywany przez kard. S. Wyszyńskiego. Życie społeczno-gospodarcze jest przecież w centrum zaangażowania wobec

stworzenia, jest swoistym uczestnictwem w nim, ale tylko człowiek, jako niepowtarzalna osoba jest jego podmiotem, rozumnym twórcą i celem. Wszelka aktywność gospodarcza powinna służyć samourzeczywistnianiu się każdego człowieka, czyli powinna zmierzać nie tylko do osiągnięcia maksymalnego zysku ekonomicznego, ale także do zaspokojenia innych licznych potrzeb, np. kulturalnych, cywilizacyjnych czy społecznych, szerokich warstw ludności, a w nich poszczególnych osób.

2.8. Aksjologiczne uwarunkowania chrześcijańskiej aktywności kulturowej

Wreszcie kard. Stefan Wyszyński akcentuje także aksjologiczne uwarunkowania chrześcijańskiej aktywności kulturowej. Przecież każdy człowiek, m.in. poprzez naturę fizyczną, związany jest z całym światem stworzonym, a jednocześnie transcenduje wobec niego poprzez swoją osobową specyfikę i wyjątkową relację ze Stwórcą. Człowiek powinien przynosić owoce w czasie, to jest w ciągu życia ziemskiego, i nie tylko sam przez się, lecz także przez drugich, przez społeczność, której jest częścią składową.

Jednym z wyrazów owej transcendencji jest także otwartość na liczne struktury życia społecznego, które człowiek współtworzy, także zwłaszcza w sferze kultury. Tu dotyka się zagadnień wartości, które w istotnym stopniu tworzą i kształtują wspólnotowy wymiar życia ludzkiego i tym samym przyczyniają się do spełniania się człowieka jako osoby. One nadają sens, identyfikację i kierunek działania społeczeństwom i państwom. Wartości, zwłaszcza chrześcijańskie powinny przenikać całą rzeczywistość życia społecznego, a więc ostatecznie kultury człowieka, i prowadzić do odkrywania pełnej prawdy o nim samym oraz jego wielorakich relacjach.

* * *

Powołanie chrześcijańskie stawia zatem oczekiwania, wyzwania oraz wymagania, iż wszystkie jego wartości nadprzyrodzone będą włączone w rzeczywistość społeczną oraz inne sfery spełniania się każdego człowieka oraz jej wyrazów społecznych. Mogą one przyczynić się do harmonizacji porządku społecznego, ale zawsze

z pełnym szacunkiem wobec każdej osoby ludzkiej. Natomiast odpowiedzialne zaangażowanie w politykę daje szansę realizacji dobra wspólnego oraz przemiany struktur społecznych. Prowadzi to do nadziei, miłości, prawdy, wolności, sprawiedliwości i pokoju.

Literatura wybrana

- Celej J. Z., *Kultura chrześcijańska duszą narodu w nauczaniu Prymasa Stefana Wyszyńskiego*, Warszawa 1995.
- Dziuba A. F., *Polityczny wymiar aktywności chrześcijańskiej w nauczaniu Księdza Prymasa Stefana Wyszyńskiego*, w: *Nauczanie społeczne Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Rzeszów 2001, ss. 45–94.
- Dziuba A. F., *Przesłanie społeczne Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski. Zarys problematyki*, Warszawa 2004.
- Dziuba A. F., Kreczmański M., *Cardinal Stefan Wyszyński. Primate of Poland. A. Life-Sketch*, Warszawa 2000.
- Kąkol K., *Kardynał Stefan Wyszyński jakim go znałem*, Warszawa 1982.
- Lewandowski J., *Naród w dziejach zbawienia*, Warszawa 2001.
- Micewski A., *Kardynał Stefan Wyszyński, Prymas i mąż stanu*, Paryż 1982.
- Peszowski Z. J., *Ojciec. Wspomnienie o Stefanie kardynale Wyszyńskim, Prymasie Polskim*, Orchard Lake 1987.
- Peszowski Z. J., *Wokół umitowanego Prymasa Tysiąclecia*, Orchard Lake 1982.
- Prymas Tysiąclecia*, red. F. Kniotek, Z. Modzelewski, D. Szumska, Paryż 1982.
- Raina P., *Kardynał Stefan Wyszyński*, t. 1–3, Londyn 1979–1987.
- Romaniuk M. P., *Życie, twórczość i postęga Prymasa Tysiąclecia*, t. 1–3, Warszawa 1987–2002.
- Sługa Boży Stefan kardynał Wyszyński (1901–1981). Co Kościół i Polska zawdzięczają Prymasowi Tysiąclecia?*, red. S. Budzyński, I. Burchacka, A. Mazurek, Warszawa 2000.
- Stehle H., *Tajna dyplomacja Watykanu. Papiestwo wobec komunizmu (1917–1991)*, Warszawa 1993.
- Szpara A., *Od Stoczka do Komańczy. Cierniowa droga Prymasa Tysiąclecia*, Cieszyn 1996.
- Wyszyński S., *Kazania i przemówienia autoryzowane*, t. 1–67, 1956–1991. (Warszawa – Archiwum Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu – maszynopis).

Zusammenfassung

Die Reflexion über die Soziallehre des Kard. Stefan Wyszyński zeigt die Breite ihres festen antropologisch-theologischen Fundaments. Immer war es gekennzeichnet durch die Berufung auf den Glauben und die christliche Moral. Dorthin sind nämlich die Fundamente der christlichen Ideen des Soziallebens, also die ganze Soziallehre der Kirche verwurzelt. Auf diesem Grund kann erst das konkrete Engagement der Christen, besonders jedoch der Laien, im sozialen und auch politischen Leben gebaut werden. Das verantwortungsvolle Engagement in die Politik gibt eine Chance für die Vermehrung des Gemeinwohles und den Wandel der gesellschaftlichen Strukturen. Es führt zu der Hoffnung, der Liebe, der Wahrheit, der Freiheit, der Gerechtigkeit und dem Frieden.

tum. Bogusław Spurgiasz